

HALINA MALISZEWSKA-GROSMAN, JANUSZ JANKOWSKI

WARUNKOWE UMORZENIE POSTĘPOWANIA KARNEGO
A MOC WIĄŻĄCA WYROKÓW KARNYCH
W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Moc prejudycjalną wyroków karnych w postępowaniu cywilnym reguluje art. 11 k.p.c. Przepis ten stanowi, iż ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Moc wiążąca dotyczy tylko tych ustaleń sądu, które zawarte są w prawomocnym wyroku skazującym i które odnoszą się do faktu popełnienia przestępstwa. Wiążące dla procesu cywilnego są jedynie ustalenia zawarte w samym wyroku skazującym, a *nie* w jego uzasadnieniu¹. Zgodnie z art. 360 § 2 k.p.k. ustalenia te obejmują dokładne ustalenie czynu przypisanego przez sąd oskarżonemu. To przypisanie czynu jest równoznaczne ze stwierdzeniem bezprawności zachowania się sprawcy oraz uznaniem jego winy.

Nie mają natomiast w postępowaniu cywilnym mocy wiążącej ustalenia sądu karnego dotyczące skutków popełnienia przestępstwa, w szczególności rodzaju i rozmiaru wyrządzonej czynem sprawcy szkody², chyba że wysokość ustalonej przez sąd karny szkody należy do istoty przestępstwa (wchodzi w skład jego znamion)³. Jeżeli w wyroku karnym skazującym dokonano ustalenia zagarnięcia określonej kwoty pieniężnej bądź określonych przedmiotów, to tak ustalona kwota lub wartość pieniężna przedmiotów staje się elementem istoty przypisanego sprawcy przestępstwa i jest dla sądu cywilnego wiążąca⁴.

Taki zakres związania wyrokami karnymi w postępowaniu cywilnym przyjmował niejednokrotnie Sąd Najwyższy stwierdzając, że wyrok skazujący nie wiąże sądu cywilnego w zakresie ustalonej przez sąd karny

¹ Dał temu wyraz SN w wyroku z 6 marca 1974 r. (OSPika 3/75 poz. 63) II Cr 46/74 stwierdzając, że związanie sądu w postępowaniu cywilnym ustaleniami wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa (art. 11 k.p.c.) nie obejmuje uzasadnienia tego wyroku.

² Uchwała SN z 25 lipca 1973 r. III PZP 12/73, OSN CP 3/74 poz. 44.

³ W. Siedlecki, *Stosunek postępowania karnego do postępowania cywilnego w świetle kpc*, Pal. 1966, nr 9, s. 24.

⁴ J. Jodłowski, Wł. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 119, a także F. Rosengarten. Prejudycjalność wyroku karnego w postępowaniu cywilnym, NP 1971, nr 12, s. 1195 i nast.

szkody. Wyjątek od tej zasady stanowią wypadki dotyczące prawomocnego skazania w sądowym postępowaniu karnym za zabór w celu przywłaszczenia lub za przywłaszczenie konkretnej rzeczy. Wówczas bowiem określona w wyroku karnym wartość rzeczy będącej przedmiotem zaboru lub przywłaszczenia staje się elementem istoty przypisanego sprawcy przestępstwa i jako taka wiąże sąd cywilny⁵.

W chwili wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego, tj. 1 stycznia 1965 r., ustawodawstwo karne utrzymywało trójpodział wyroków. Znane były wyroki skazujące, uniewinniające oraz umarzające postępowanie. Wobec wyraźnego brzmienia art. 11 k.p.c. moc wiążącą miały jedynie wyroki karne skazujące. Zmiana ustawodawstwa karnego i wprowadzenie nowej kategorii wyroków — warunkowo umarzających postępowanie karne — zrodziła doniosły dla praktyki problem wpływu tych wyroków na postępowanie cywilne.

Zagadnienie to było już przedmiotem orzeczeń Sądu Najwyższego, a mianowicie wyroku z dnia 20 września 1973 r.⁶ oraz uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 22 października 1974 r.⁷, która została wpisana do księgi zasad prawnych. Orzeczenia te zawierają tezę, w myśl której ustalenia wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne nie są wiążące dla procesu cywilnego. Na uwagę zasługuje w szczególności drugie z nich (zasada prawna) szeroko uzasadnione. Sąd Najwyższy rozpatrując w nim kwestię mocy prejudycjalnej wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w postępowaniu cywilnym, wyszedł ze słusznego założenia, iż art. 11 k.p.c. jest przepisem wyjątkowym, będącym odstępstwem od podstawowych zasad procesu cywilnego (bezpośredniości, kontradyktoryjności oraz swobodnej oceny dowodów) i z tych względów nie może być interpretowany rozszerzająco. Jednakże w uzasadnieniu swego stanowiska (zgodnego z poglądem autorów niniejszego opracowania) SN oparł się głównie na treści *Wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie wykładni i stosowania ustaw karnych dotyczących warunkowego umorzenia postępowania karnego* z dnia 29 stycznia 1971 r.⁸ W *Wytycznych* tych stwierdzono, że warunkowe umorzenie nie jest ani formą, ani odmianą warunkowego skazania, jednakże sąd karny rozstrzygając o warunkowym umorzeniu powinien zda-

⁵ Orzeczenia SN z 17 kwietnia 1961 r. I CR 467/60, OSN CP 1/62, poz. 13; podobnie w tezie orzeczenia SN z dnia 24 listopada 1960 r. II CR 585/59, RPEiS 1961, nr 4, s. 301 SN dał wyraz przekonaniu, iż skazanie za przywłaszczenie określonej cyfrowo sumy pieniężnej wiąże sąd cywilny z mocy art. 7 dawnego k.p.c. Teza ta zachowała nadal swą aktualność.

⁶ Wyrok z dnia 20 września 1973 r. (II PB 223/73) NP 1974, nr 6, s. 846 i nast. z aprobowaną glosą J. Tyszki.

⁷ Uchwała składu 7 sędziów SN z 22 października 1974 r. (III PZP 20/74), OSN CP 2/75 s. 3 i nast.

⁸ Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN VI KZP 26/69, OSN KW 3/71, poz. 33.

wać sobie w pełni sprawę z tego, że daje tym samym wyraz nie budzącemu wątpliwości przekonaniu, iż oskarżony jest sprawcą danego przestępstwa⁹. Stanowisko *Wytycznych* może budzić pewne zastrzeżenia, o których dalej będzie mowa. Dał temu również wyraz Sąd Najwyższy w omawianej zasadzie prawnej, sygnalizując istniejące w literaturze prawniczej kontrowersje na temat charakteru prawnego warunkowego umorzenia postępowania karnego. Jednakże uznał się związany treścią *Wytycznych* i to przesądziło o treści uchwały. W zakończeniu uzasadnienia uchwały SN słusznie podkreśla, co jest konsekwencją przyjętego stanowiska, iż ustalenia zawarte w wyroku warunkowo umarzającym postępowanie karne podlegają swobodnej ocenie sądu cywilnego na podstawie wszechstronnie zebranego materiału, zgodnie z treścią art. 233 § 1 k.p.c.

Wydaje się, iż warto skonfrontować pogląd Sądu Najwyższego (oparty w gruncie rzeczy jedynie na *Wytycznych*) z przepisami kodeksu karnego dotyczącymi omawianej kwestii, a w szczególności pojęcia skazania, jak również ze stanowiskiem doktryny w przedmiocie charakteru prawnego instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Jak wiadomo, decyzja o warunkowym umorzeniu postępowania karnego może zapaść w postaci postanowienia lub wyroku. W toku postępowania przygotowawczego podejmuje ją prokurator postanowieniem (art. 284 § 1 k.p.k.). Natomiast po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu o warunkowym umorzeniu rozstrzyga sąd w formie postanowienia albo wyroku, w zależności od stadium postępowania jurysdykcyjnego, w którym rozstrzygnięcie to zapada. Z chwilą rozpoczęcia przewodu sądowego o warunkowym umorzeniu sąd rozstrzyga wyrokiem (art. 361 § 1 k.p.k.). W fazie wcześniejszej, np. w trakcie sądowej kontroli aktu oskarżenia, decyzja o warunkowym umorzeniu zapada w formie postanowienia (art. 299 § 1 pkt 5 k.p.k.)¹⁰.

Ponieważ art. 11 k.p.c. nadaje moc prejudycjalną jedynie wyrokom, rozważania poniższe ograniczą się do rozpatrzenia kwestii wpływu wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne na postępowanie cywilne. Wyjaśnienie tego zagadnienia koncentruje się wokół odpowiedzi na pytanie, czy warunkowe umorzenie postępowania karnego jest skazaniem oraz czy wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne jest wyrokiem skazującym w rozumieniu art. 11 k.p.c.

Ogólnie zwykło się przyjmować, że skazanie to tyle, co przypisanie winy sprawcy czynu zabronionego¹¹. Podane twierdzenie znajduje swoje odbicie w ustawie, a mianowicie w art. 10 § 2 i § 3 k.k. W przepisach

⁹ Ibidem.

¹⁰ Sporna pozostaje kwestia możliwości warunkowego umorzenia postępowania przed rozpoczęciem przewodu sądowego w fazie rozpoczęcia rozprawy głównej — por. M. Cieślak, *Pierwszoinstancyjna procedura warunkowego umorzenia postępowania*, NP 1971, nr 4, s. 523, A. Marek, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1973, s. 187.

¹¹ Z Kubec, *Czy warunkowe umorzenie jest skazaniem*, GSiP 1970, nr 12, s. 7,

tych ustawodawca wyraźnie oddziela skazanie (uznanie winy) od wymiaru kary. Skazanie poprzedza wymiar kary, który jest (ale nie zawsze musi być) prawną konsekwencją uznania winy. Kodeks karny posługuje się terminem skazanie w powyższym znaczeniu w następujących przepisach: art. art. 36 § 4, 58, 73 § 1 i 100 § 1.

Jednakże nawet pobieżny przegląd przepisów kodeksu karnego pozwala na stwierdzenie, iż pojęcia „skazanie” używa się również w innych znaczeniach. Z treści art. 40 § 1 pkt 1 k.k. wynika, że wymiar kary stanowi istotę skazania. Uznanie winy jest w takim ujęciu jedynie przesłanką skazania i nie mieści się w samej jego istocie. Takiemu rozumieniu skazania odpowiada stosowana od lat i zakorzeniona praktyka formułowania skazujących wyroków sądowych. Typowy wyrok skazujący zawiera następującą treść: ... x uznaje za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu i za to na podstawie art. a skazuje go na karę... Tak więc skazanie praktycznie równa się wymiarowi kary. Takie ujęcie terminu skazanie, które występuje w art. 40 § 1 pkt 1 k.k. nie jest bynajmniej przypadkowe, bowiem ustawodawca posługuje się nim dalej w art. art. 54 § 1, 100 § 2 oraz 107 k.k. Skazanie jest w tych wypadkach synonimem wymiaru kary, o czym można się przekonać, dokonując prostej operacji polegającej na zamianie terminu „skazanie” na termin „wymiar kary”, po której treść przepisów nie ulega zmianie.

W innych natomiast przepisach skazanie oznacza jednocześnie uznanie winy i wymierzenie kary. Przykładowo przytoczyć można art. 40 § 2 k.k. W tym wypadku skazanie oznacza zarówno uznanie winy sprawcy, jak i wymiar kary.

Reasumując można powiedzieć, iż kodeks karny terminem skazanie posługuje się w trzech znaczeniach, jako: uznanie winy, wymiar kary, oraz uznanie winy i wymiar kary.

Wobec powyższego rozważyć należy, czy warunkowe umorzenie postępowania jest skazaniem w którymś ze znaczeń występujących w kodeksie karnym. W literaturze dotyczącej problematyki warunkowego umorzenia postępowania zarysowały się w tym względzie dwa rozbieżne stanowiska.

Pierwsze z nich daje się zamknąć w stwierdzeniu, iż warunkowe umorzenie postępowania karnego nie ma charakteru skazującego, jednakże nie uwalnia sprawcy od odpowiedzialności karnej. Argumenty tej grupy autorów można przedstawić następująco:

Po pierwsze, już z samej nazwy omawianej instytucji wynika, że traktuje ona nie o warunkowym skazaniu, lecz o warunkowym umorzeniu postępowania karnego¹². Z uzasadnienia kodeksu karnego można wnieść, iż instytucja ta została powołana do życia w celu ograniczenia penalizacji w sprawach drobnych, w których osiągnięcie resocjalizacji spraw-

¹² M. Leonieni, W. Michalski, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle nauki i praktyki sądowej*, Warszawa 1972, s. 21.

cy i zapobieżenie ponownemu naruszeniu prawa możliwe jest przez użycie wyłącznie środków wychowawczych, bez wyroku skazującego i bez kary¹³.

Po wtóre, odpowiedzialność w prawie karnym nie zawsze wiąże się z wymierzeniem sprawcy kary. Wobec tego kara nie jest koniecznym warunkiem tej odpowiedzialności. Przy warunkowym umorzeniu postępowania nie ma skazania, uwalnia się sprawcę czynu od kary, ale nie od odpowiedzialności karnej. Przy warunkowym umorzeniu bowiem następuje merytoryczne rozstrzygnięcie zarzutu popełnienia przestępstwa i w związku z tym zastosowanie do sprawcy określonych w ustawie środków wychowawczych. Warunkowe umorzenie jest zatem uwolnieniem od kary i innych skutków skazania, połączonym jednakże z możliwością zastosowania wobec sprawcy przestępstwa środków profilaktyczno-wychowawczych¹⁴.

Podkreślić należy również, że o przedmiocie procesu na tle nowego kodeksu postępowania karnego, rozstrzygają nie tylko wyroki skazujące i uniewinniające, lecz także (aczkolwiek wyjątkowo) niektóre orzeczenia umarzające postępowanie, jeżeli opierają się one na ocenie przestępności czynu i mają charakter materialny. Do tego typu orzeczeń należy właśnie zaliczyć orzeczenie o warunkowym umorzeniu postępowania¹⁵. Do tej grupy poglądów zbliża się stanowisko M. Cieślaka¹⁶, który zauważa, że warunkowe umorzenie stosuje się wprawdzie po ustaleniu winy sprawcy czynu przestępnego, jednakże jest ono z mocy prawa równoznaczne ze stwierdzeniem niewinności.

Najdalej idące wydają się być twierdzenia tych autorów, którzy uważają, iż warunkowe umorzenie postępowania nie stanowi pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej. Stosowanie tej instytucji oznacza zarówno uwolnienie od winy jak i kary, ogranicza się jedynie do wykorzystania środków o charakterze profilaktyczno-wychowawczym¹⁷.

W orzeczeniu warunkowo umarzającym postępowanie karne stwierdza się jedynie fakt zawinionego popełnienia występku, po czym — nie ustosunkowując się wprost do kwestii zawinienia sprawcy — warunkowo odstępuje się od orzeczenia względem niego kary.

Przeciwno uznaniu skazującego charakteru wyroków warunkowo umarzających postępowanie karne wypowiedział się K. Piasecki i S. Walczak¹⁸.

¹³ *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*, Warszawa 1968, s. 105.

¹⁴ M. Leonieni, W. Michalski, op. cit., s. 22.

¹⁵ A. Marek, *Istota i skutki warunkowego umorzenia postępowania*, PiP 1970, nr 12, s. 947.

¹⁶ M. Cieślak, *Materialno-prawne oblicze warunkowego umorzenia*, PiP 1971, nr 3-4, s. 616 - 620.

¹⁷ A. Zoll, *Charakter prawny orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania*, WPP 1971, nr 1.

¹⁸ K. Piasecki, *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok*

Do grupy omawianych poglądów zaliczyć należy stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w powołanych powyżej wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie wykładni i stosowania przepisów dotyczących warunkowego umorzenia postępowania. Należy zwrócić uwagę na pewną niekonsekwencję występującą w przytoczonym stanowisku SN. Skoro bowiem sąd warunkowo umarzając postępowanie karne, daje wyraz nie budzącemu wątpliwości przekonaniu, iż oskarżony jest sprawcą przestępstwa, to wszak przesądza kwestię winy sprawcy, a to jest równoznaczne ze skazaniem w pierwszym z wyróżnionych na tle kodeksu karnego znaczeń.

Autorzy uznający, iż warunkowe umorzenie postępowania należy traktować jako środek wychowawczo-profilaktycznego oddziaływania, a nie jako postać warunkowego skazania, wyrażają przekonanie o zbędności, a nawet niewłaściwości przypisywania oskarżonemu winy w orzeczeniu warunkowo umarzającym postępowanie. Najczęściej przytaczane przez nich argumenty dają się streścić w następujący sposób.

Po pierwsze, sama ustawa nie nakłada na organ podejmujący decyzję o warunkowym umorzeniu obowiązku wypowiedzenia się wprost o winie oskarżonego.

Po drugie, w omawianym wypadku chodzi o warunkowe umorzenie postępowania, a więc o instytucję stworzoną m.in. po to, aby do orzeczenia skazującego nie doszło.

Po trzecie, analogicznie postępuje się zwykle przy postanowieniach stosujących amnestię, przy których również nie przypisuje się winy, mimo że leży ona u podstaw orzeczenia¹⁹.

Argumenty drugiego stanowiska, uznającego warunkowe umorzenie za skazanie, a co za tym idzie orzeczenie w tym przedmiocie za skazujące można ująć następująco.

Zgodnie z treścią art. 27 k.k. instytucję warunkowego umorzenia postępowania karnego można zastosować jedynie wtedy, gdy okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości. Wobec tego zarówno fakt popełnienia konkretnego czynu, jego kwalifikacja prawna, jak i wina sprawcy stanowią warunek konieczny dla orzeczenia warunkowego umorzenia. Przyjąć zatem należy, że orzeczenie warunkowego umorzenia postępowania, jako stwierdzające winę sprawcy, jest skazaniem *sensu largo*²⁰. Takie ujęcie istoty warunkowego umorzenia jest identyczne z pojęciem skazania występującym w art. 10 k.k. Ponadto wykazuje duże podobieństwo z instytucją odstąpienia od wymierzenia kary, występującą w szeregu

cywilny, Warszawa 1970, s. 103 oraz *Wpływ postępowania karnego na postępowanie cywilne*, GSiP 1970, nr 9, s. 4; S. Walczak, *Niektóre problemy kodyfikacji prawa karnego*, PiP 1978, nr 4 - 5, s. 595.

¹⁹ J. Waszczyński, M. Olszewski, *Z zagadnień warunkowego umorzenia postępowania*, Pal. 1970, nr. 6.

²¹ M. Leonieni, W. Michalski, op. cit., s. 18, a także Z. Kubec, op. cit., s. 7.

przepisów (art. 12 § 2, 20 § 2, 22 § 3, 23 § 2, 141, 181 § 2, 243, 247 § 4, 252 § 3 k.k.), a polegającą na uznaniu winy sprawcy bez wymierzania mu kary.

Warunkowo umarzając postępowanie karne, sąd nie ogranicza się jedynie do stwierdzenia winy, ale nakłada na sprawcę czynu określone zobowiązania, które winien on wykonać w okresie próby. Zobowiązania te mają charakter wychowawczy i ochronny. Z jednej strony mają one na celu osiągnięcie społecznej poprawy sprawcy, z drugiej zaś dążą do zabezpieczenia społeczeństwa przed ponownym przestępstwem, spełniają więc rolę analogiczną do kary. Wskazuje się w tym miejscu na zbieżność między obowiązkami nakładanymi przy warunkowym umorzeniu postępowania a analogicznymi zobowiązaniami przewidzianymi przy karze ograniczenia wolności (art. 35 § 2 k.k.), a także przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności (art. 75 § 2 k.k.)²¹. Należy tu zauważyć, że na podstawie rozporządzenia ministrów Sprawiedliwości i Obrony Narodowej z 23 grudnia 1969 r.²² prowadzona jest rejestracja osób, wobec których prawomocnie orzeczono warunkowe umorzenie postępowania.

Ponadto nieprzekonywający jest, zdaniem zwolenników tego poglądu, argument stwierdzający, iż warunkowe umorzenie postępowania nie może stanowić orzeczenia skazującego, gdyż wymiar sprawiedliwości w PRL sprawują, zgodnie z Konstytucją, jedynie sądy, gdy tymczasem warunkowe umorzenie może być stosowane przez prokuratora. W najlepszym razie jest to zarzut przemawiający przeciwko przyznaniu prokuratorowi tego uprawnienia, nie przesądza on jednak charakteru prawnego omawianej instytucji²³.

Zwolennicy poglądu, iż wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne jest wyrokiem skazującym opierają się przede wszystkim na treści art. 362 § 1 k.p.k., w myśl którego sąd ma obowiązek merytorycznego rozstrzygnięcia powództwa cywilnego w razie skazania oskarżonego, odstąpienia od wymierzenia kary, a także w razie warunkowego umorzenia postępowania. Uważają oni, że skoro ustawodawca w jednym rządzie zestawił ze sobą trzy typy wyroków — skazujący, odstępujący od wymierzenia kary i warunkowo umarzający postępowanie karne, to wyroki te muszą posiadać pewną wspólną cechę, która stanowi przesłankę zasądzenia bądź oddalenia powództwa cywilnego. Cechą tą jest według nich skazujący charakter wszystkich tych trzech typów wyroków. Rozstrzygnięcie o powództwie cywilnym w postępowaniu karnym możliwe jest bowiem jedynie wtedy, gdy wszelkie okoliczności popełnienia przestępstwa zostaną przez sąd ustalone i gdy zostanie przypisana sprawcy wina.

W związku z tym, przyjęcie braku mocy wiążącej wyroku warunkowo

²¹ M. Leonieni, W. Michalski, op. cit., s. 19.

²² Dz. U. z 1969 r. nr 37, poz. 327.

²³ Z. Kubec, *O sędziowskim wymiarze kary na tle projektu kodeksu karnego*, PiP 1968, nr 7, s. 24.

umarzającego postępowanie karne dla postępowania cywilnego prowadziłyby do sprzeczności polegającej na tym, że z jednej strony sąd karny obowiązany jest do rozstrzygnięcia o powództwie cywilnym przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego, z drugiej zaś strony nie honoruje się ustaleń wyroku warunkowo umarzającego postępowanie co do faktu popełnienia przestępstwa, gdy o takich samych roszczeniach rozstrzyga sąd cywilny²⁴.

Zajęcie powyższego stanowiska pozwala na wysnucie wniosku, że ustalenia prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne przesądzają w postępowaniu cywilnym co najmniej słuszność roszczenia (jego zasadę). Wydając bowiem taki wyrok, sąd karny musi ustalić winę sprawcy szkody, a ta przecież decyduje o jego odpowiedzialności cywilnej na podstawie art. 415 lub art. 471 k.c. Jeżeli w wyroku takim nadto zostanie nałożony na sprawcę obowiązek naprawienia w całości lub w części szkody wyrządzonej przestępstwem, związanie sądu cywilnego idzie jeszcze dalej; obejmuje ono również wysokość odszkodowania. Sąd karny musi bowiem w tym wypadku ustalić rozmiary szkody (w konsekwencji i wysokość odszkodowania), skoro ma zobowiązać sprawcę do jej naprawienia²⁵.

Przedstawiony wyżej wniosek nie wydaje się słuszny. Wytyczne Sądu Najwyższego z 29 grudnia 1971 r.²⁶ podkreślają, że orzeczenie obowiązku naprawienia szkody nie zamyka pokrzywdzonemu drogi do dochodzenia niezaspokojonych roszczeń w drodze procesu cywilnego. Nie stwarza ono stanu rzeczy osądzonej i nie stanowi podstawy do nadania klauzuli wykonalności (art. 94 § 1 i 2 k.p.k.). Gdy sprawca nie wywiązuje się z nałożonego na niego obowiązku, naraża się jedynie na sankcje z zakresu prawa karnego (w szczególności możliwość podjęcia postępowania)²⁷.

Jest też rzeczą charakterystyczną, że autorzy uważający warunkowe umorzenie postępowania karnego za skazanie, przesądzają zarazem kwestię charakteru prawnego orzeczenia, w którym warunkowe umorzenie jest zawarte. Uważają oni, że jeżeli orzeczenie takie przybiera postać wyroku, to jest to wyrok skazujący. Stanowisko to budzi jednak pewne zastrzeżenia. Przy rozważaniu kwestii, czy warunkowe umorzenie postępowania jest skazaniem, czy też nie, wchodzi w grę pojęcie skazania w pierwszym z wyróżnionych znaczeń, tj. jako synonim uznania winy sprawcy. Jeżeli nawet przyjąć, iż w tym sensie warunkowe umorzenie postępowania jest skazaniem, to jeszcze nie oznacza, że wyrok zawierający decyzję w tym przedmiocie jest wyrokiem skazującym. Bez wątplenia skazanie jako uznanie winy sprawcy musi znaleźć odzwierciedlenie w pewnej formie decyzji

²⁴ M. Leonieni, W. Michalski, op. cit., s. 180.

²⁵ S. Jędruch, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego okiem cywilisty*, GSIP 1970, nr 8, s. 4.

²⁶ Cytowane już w przyp. 9.

²⁷ A. Szpunar, *Rozważania nad odszkodowaniem i karą*, PiP 1974, nr 6, s. 25.

o charakterze procesowym. Czy jednak ta decyzja procesowa musi mieć charakter skazujący? Wydaje się, że nie. W myśl art. 360 § 2 k.p.k. wyrok skazujący powinien zawierać — poza wymogami przewidzianymi dla każdego wyroku — dokładne ustalenie czynu przypisanego przez sąd oskarżonemu oraz rozstrzygnięcie co do kary. Językowa wykładnia tego przepisu wystarczy w zupełności do stwierdzenia, że wyrok warunkowo umarzający postępowanie nie jest wyrokiem skazującym, ponieważ nie zawiera rozstrzygnięcia co do kary. Odmienne poglądy, uznające że w wyroku tym sąd rezygnuje z wymierzenia kary, jest stanowczo za daleko idący. Tym bardziej, że ustawodawstwu polskiemu znane są wyroki skazujące, zawierające negatywne rozstrzygnięcie co do kary. Są to wyroki, w których sąd, uznając winę sprawcy, odstępuje od wymierzenia mu kary.

Wyprowadzanie zaś skazującego charakteru wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne z art. 362 § 1 k.p.k. wydaje się niesłuszne jeszcze z innego względu.

Dochodzenie roszczeń cywilnych w postępowaniu karnym nie stanowi istoty tego postępowania. Ustawodawca zezwolił na rozstrzygnięcie o tych roszczeniach w procesie karnym, gdy są to roszczenia majątkowe wynikające bezpośrednio z popełnienia przestępstwa, a pokrzywdzony wytoczy przeciwko oskarżonemu powództwo cywilne (art. 52 k.p.k.). W myśl art. 362 § 1 k.p.k. sąd ma obowiązek merytorycznego orzeczenia o powództwie cywilnym także w razie warunkowego umorzenia postępowania karnego, ponieważ w trakcie procesu zakończonego takim wyrokiem zostaje ustalona wina sprawcy i wszelkie inne okoliczności popełnienia czynu zabronionego (szkoda i jej wysokość, związek przyczynowy między zachowaniem sprawcy a wyrządzeniem szkody), czyli przesłanki odpowiedzialności cywilnej.

Zestawienie więc w przepisie art. 362 § 1 k.p.k. w jednym rzędzie wyroku zawierającego warunkowe umorzenie postępowania z wyrokami skazującymi (zarówno wymierzającymi karę, jak i odstępującymi od jej wymierzenia) uzasadnione jest tym, iż dla potrzeb rozstrzygnięcia o powództwie cywilnym w postępowaniu karnym należy traktować wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne jako postać równorzędną z wyrokiem skazującym.

Należy tu zwrócić uwagę na chwilowo występującą w orzecznictwie Sądu Najwyższego tendencję do rozszerzania pojęcia wyroku skazującego w rozumieniu art. 11 k.p.c. Przykładem tej tendencji może być uchwała Sądu Najwyższego z 17 marca 1973 (III CZP 6/73)²⁸, w której uznano za skazujący w rozumieniu art. 11 k.p.c. wyrok karny zawierający ustalenia co do faktu popełnienia przestępstwa. Zdaniem Sądu Najwyższego, z punktu widzenia powyższego przepisu, nie kara, lecz element winy ma decydujące znaczenie. Uchwała powyższa wydana została w sprawie przeciw-

²⁸ OSN CP 11/73, poz. 190.

ko nieletniemu, wobec którego sąd zastosował środek wychowawczy w postaci upomnienia. Przytoczona teza uchwały mogłaby znaleźć analogiczne zastosowanie dla oceny mocy wiążącej wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne, ponieważ wyrok taki niewątpliwie zawiera ustalenia co do faktu popełnienia przestępstwa. Jednakże, jak już wyżej podkreślono, wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne nie mieści się w kodeksowej definicji wyroku skazującego.

W konsekwencji należy uznać, że warunkowe umorzenie postępowania karnego jest skazaniem w pierwszym z wyróżnionych na gruncie kodeksu karnego znaczeń, ponieważ następuje w nim uznanie winy sprawcy, jednakże zawarte jest ono w wyroku nie skazującym.

Dodatkowym argumentem przemawiającym przeciwko przyznaniu wiążącej mocy wyrokowi warunkowo umarzającym postępowanie karne są zastrzeżenia co do ich prawomocności. Wyrok taki do czasu upływu okresu próby jest prawomocny tylko pod względem formalnym, tzn. nie może być zaskarżony. W okresie próby bowiem postępowanie może być podjęte z przyczyn przewidzianych w art. 29 § 2 k.k. i wówczas toczy się ono od nowa na zasadach ogólnych (art. 486 k.p.k.). Prawomocność materialno-prawną wyrok warunkowo umarzający uzyskuje dopiero po upływie okresu próby i dodatkowych 3 miesięcy (art. 29 § 3 k.k.), licząc od chwili formalnego uprawomocnienia się wyroku²⁹. Jednakże w razie pomysłnego upływu tego okresu, tj. po materialno-prawnym uprawomocnieniu się, warunkowe umorzenie przekształca się w umorzenie bezwarunkowe³⁰. W tym momencie więc problem mocy wiążącej takiego wyroku dla postępowania cywilnego przestaje praktycznie istnieć, ponieważ wyrok umarzający postępowanie karne nie jest wyrokiem skazującym w rozumieniu art. 11 k.p.c.

Reasumując stwierdzić należy, że wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne nie posiada mocy prejudycjalnej, o której mowa w art. 11 k.p.c. W konsekwencji sąd, rozpatrując sprawę cywilną, może korzystać z prawomocnych (pod względem formalno- lub materialno-prawnym) ustaleń wyroków warunkowo umarzających postępowanie karne w takim zakresie, w jakim korzysta z innych dowodów. Oznacza to, że sąd cywilny musi samodzielnie ustalać zarówno winę, jak i wysokość odszkodowania. Może też, stosownie do okoliczności, miarkować wysokość tego odszkodowania i to niezależnie od zakresu obowiązku naprawienia szkody zawartego w wyroku warunkowo umarzającym postępowanie karne. Sąd cywilny może, mimo orzeczonego w postępowaniu karnym obowiązku naprawienia szkody, powództwo oddalić (w części, a nawet w całości). Zobowiązany jest także do badania, czy zgłoszone roszczenie nie uległo przedawnieniu.

²⁹ S. Jędruch, op. cit., s. 4.

³⁰ I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 165.

LE NON-LIEU CONDITIONNEL DE LA PROCÉDURE PÉNALE ET
LA FORCE OBLIGATOIRE DES JUGEMENTS PÉNAUX DANS
LA PROCÉDURE CIVILE

Résumé'

Conformément à l'article 11 du code de la procédure civile les jugements pénaux qui condamnent ont la force obligatoire dans la procédure civile.

Au commencement de l'entrée en vigueur des dispositions du nouveau code pénal et du nouveau code de procédure pénale (1 I 1970) on a posé une question, si le jugement entraînant le non-lieu conditionnel le procédé criminel est obligatoire pour le tribunal civil.

L'institution du non-lieu conditionnel de la procédure pénale cause l'arrêt du cour de cette procédure sur un délai du temps (la période de l'épreuve), à condition que l'auteur de l'infraction accomplira les devoirs déposés sur lui et il observera l'ordre juridique, en particulier il ne commettra pas une infraction. Si la période de l'épreuve découle favorablement, le non-lieu conditionnel se transforme en non-lieu inconditionnel. Si la période de l'épreuve finit négativement — la procédure est reprise et se déroule, en aboutissant en règle par la condamnation de l'auteur. Cette institution peut être appliquée par le procureur où par le tribunal.

Dans l'article on s'est ef forcé de ramasser les voix des théoriciens particuliers ainsi que des praticiens du droit pénal concernant la question, si le non-lieu conditionnel de la procédure est quelconque forme de la condamnation, et ce problème a évoqué une vive discussion.

Sur la base des dispositions du code pénal on a constaté, que la notion de la condamnation usée dans le code n'est pas équivalente. On peut la rencontrer dans les trois significations différentes, à savoir: comme une constatation de la faute de l'auteur, comme une reconnaissance de la faute et rendre le peine ou comme un synonyme exclusivement de rendre" la peine (p. ex. quant à la peine cumulative). Cependant selon les dispositions du code de la procédure pénale comme les jugements qui condamnent on reconnaît seulement ceux, qui tranchent la question de la faute ainsi que de la peine.

En conclusion on a posé une thèse, que le non-lieu de la procédure pénale peut être reconnu comme une forme de la condamnation, si l'on applique la première des significations distinguées de la notion de la condamnation. Il constitue donc l'expression par l'organe qui applique le droit d'une conviction que la personne donnée est coupable de la commission de l'infraction. Cependant la forme du procès, où la décision est rendue, même s'il prend une forme du jugement rendu par le tribunal pénal après la connaissance d'une affaire, ne correspond pas à la définition du jugement de condamnation, il ne contient pas de la résolution quant à la peine. Or, la décision de non-lieu conditionnel de la procédure pénale rendue en quelconque forme procéduelle (même le jugement) na lie pas le tribunal civil.